

TONGAN

TOKANGA'I 'O E NGAAHI KOLOA MAHU'INGA 'A E FĀMILI MO FAKAFO'ITUITUI

Tāmaki
Paenga Hira
Auckland
War Memorial
Museum

Ko e ngaahi koloa mahu'inga 'a e fāmili ko e konga ia 'e taha hotau hisitolia. 'Oku ne 'omai ha ongo 'ofa ki hotau tupu'anga 'i he 'etau 'ilo'i kohai kitautolu mo e kakai na'a tau tupu mei ai. Ko e ngaahi koloa mahu'inga 'a e fāmili 'oku fa'a kau ki ai 'a e ngaahi 'ata, 'alapama, ngaahi tohi, pea mo e ngaahi fakamatala mahu'inga.

Ko hono tokanga'i mo tauhi 'a e ngaahi naunau ko 'eni 'oku fakatefito ai 'a 'ene tolonga. Ko e ngaahi founa 'eni te ne tokoni'i koe ki hono tauhi ke malu 'a e ngaahi hohoko ho fāmili ma'a kinautolu he kaha'u.

KOE 'IMISI FAKAHISITOLIA MEI HE PACIFIC ISLANDS EDUCATION RESOURCE CENTRE (PIERC) PEA MOE FUOFUA TALEKITA 'OE (PIERC), LE MAMEA TAULAPAPA SEFULU IOANE 'IHE TAHA HIVA FITUNGOFULU TUPU.

Ko e hā ha ngaahi me'a te ne uesia 'a e ngaahi koloa mahu'inga hoku fāmili?

Ko e lahi 'a e ngaahi koloa fakafo'ituitui mo fakafāmili 'oku ngaahi mei he ngaahi naunau 'okeniki (tupenu, lo'akau, sino 'o e 'akau, leta etc). Ko e 'alu 'enau motu'a, 'oku nau fu'u pelepelengesi pea faingofua leva 'a 'ene maumau. 'Oku mau 'oatu 'i heni ha ngaahi fakamatala ki he ngaahi founa 'e maumau ai ho'o ngaahi koloa mahu'inga moha founa 'e tokoni atu ki hono tauhi ke 'oua 'e maumau.

Tokanga'i/tauhi

'Oku malava ke maumau ho'o koloa 'i he taimi 'oku ke tokanga'i ai 'o uesia hangē ko 'ene mahae, lolololo, maumau e tu'a 'o e ngaahi tohi, pe ko e mafahi he ngaahi 'esia'i tā. 'Oku malava ke 'alu 'a e lolo mei ho kili 'i he taimi 'oku ke hanga ai 'o fakama'a/tokanga'i 'one fakatupunga ai ha tākaki atu ki ai e efu pea mo ha ngaahi lolololo 'o 'ilonga he ngaahi lau'i tā.

Ko e ngaahi me'a 'oku tonu ke ke fai. Ko hono tauhi mo tokanga'i fakalelei ho'o ngaahi koloa mahu'inga 'oku tokoni lahi ia ki hono haofaki'i mei ha ngaahi maumau e malava ke hoko. Manatu'i ke tauhi ho nima ke ma'a mo mātu'u 'i he taimi 'oku ke ala ai ki ai pea feinga ma'upē ke tui ha'o kofunima 'i he taimi 'oku ke ala ai ki he ngaahi la'i tā mo hono ngaahi hiki tata. Kapau 'oku 'ikai ke ke kofunima pea ke ngāue'aki hono to'o he ngaahi tuliki 'o 'oua 'e ala ki he ngaahi la'i tā.

Huke māmalie 'a e ngaahi tohi ke 'oua 'e maumau hono tu'a pea ngāue'aki ho nima pe ko ha me'a ke ne tokoni 'i 'a e tohi ke fakaava ki he vaha'a 'o e tikili 'o e 90° ki he 120°.

Maama

Ko e ngaahi naunau 'okeniki 'oku maumau'i lahi ia 'e he maama ka e tautau tefito ki he ngaahi naunau ma'u'anga ivi mei he UV (ultra-violet). Ko e memipa malohi taha 'o e UV ko e la'a, ka 'oku toe kau atu ki ai mo e ngaahi kalasi kehekehe 'o e maama 'uhila. 'Oku hanga 'e he maama 'o to'o 'a e vaitohi mo e me'a vali ke mate pea mole mo e lanu 'o e pepa.

Ko e ngahi me'a 'oku tonu ke ke fai. 'I he taimi 'oku 'ikai ke ke ngāue'aki ai, fa'o kinautolu 'i ha puha ke malu mei he maama. Feinga ke puli ma'upē 'a e ngaahi tohi mahu'inga mei he la'a pea tauhi 'i ha loki 'oku si'isi' ai e ivi 'o e 'uhila. Fakasi'isi' e mālohi e 'uhila 'aki hono tāpuni 'a e ngaahi puipui. Kapau 'oku faingamālie lahi ngāue'aki 'a e 'uhila 'oku volota si'isi'ivaivai. 'Oku to e lelei foki kapau te ke ngāue'aki ha ngaahi 'esia sio'ata pe ko ha ngaahi naunau 'e tokoni ki hono fakasi'isi' 'a hono faka'asi ho'o ngaahi koloa ki he UV.

Anga 'o e 'ea pea mo e māfana:

Ko e feliuliaki 'o e anga 'o e 'ea mo e fua māfana 'oku na uesia 'a e ngaahi naunau 'o ho'o koloa mahu'inga. Ko ha liliu lahi 'i he mafana 'o e 'ea 'oku malava ai ke hoko ha maumau lahi ki ho'o koloa 'o fetō'aki 'o fakatata ki he māfana koia 'o hoko ai ha mafahifahi, pupula pe mahae ho'o ngaahi koloa.

'Oku 'i ai e ngaahi konga kehekehe 'o Aotearoa 'oku hoko ai 'a e mafana 'o e 'ea 'o a'u ki he pēseti 'e 65%. 'Oku ne hanga 'e ia 'o hiki ki 'olunga 'a e lahi e tupu 'o e tu'unga fulufulu/tuhituhi he ngaahi 'ap', 'one uesia ai 'a e mo'ui lelei 'a e tangatā, pea 'oku ne hanga foki 'o holoki 'a e faka'ofu'ofa 'a e ngaahi koloa mahu'inga 'oku tau tauhi.

Ko e ngaahi me'a 'oku tonu ke ke fai. Ko hono tauhi 'etau ngaahi koloa 'i he ngaahi loki pe ngaahi me'a tautau'anga vala 'oku malu pea mafana lelei 'oku tokoni lahi ia ki hono fakasi'isi' e ngaahi maumau 'e hoko. Ko 'ene mokomokoange 'a e 'eā, ko 'ene sai taha ia ka ko hono tokanga'i mo tauhi lelei ma'upē, ko e lelei taha ia. Faka'ehi'ehi mei he fetō'aki e anga e mafana 'o e 'ea ke 'oua 'e fu'u māfana hangē ko e ngaahi lalo fale, falekaukau, peito mo e tau'anga me'alele. 'Oua 'e tuku ho'o koloa mahu'inga he faliki, pe ofi ki he ngaahi tafu'anga afi, me'a fakamafana fale, ngaahi pamu vai pe ko e holisi. Ngāue'aki 'a e me'a 'oku ne komo 'a e hahau (tāpuni e ngaahi luva), pe fakaava e ngaahi luva 'o ngāue'aki ha i ke ne tokoni 'i 'a fehū'aki 'a e 'ea. Ko e ngaahi naunau 'oku nau tokoni ki hono komo'o e 'ea hahau 'i he ngaahi koniteina mo e ngaahi kopate 'oku tokoni lahi ia ki hono holoki 'o e 'ea mafana ke nofo pe

MO HA ONGO NIMA 'OKU MA'A, SIO'I FAKALELEI HO'O TAUHI'ANGA LEKOOTI FAKAFAMILI KIIHA NGA'AAHI FAKA'ILONGA 'O HA MAUMAU.

'i lalo 'i he pēseti 'e 60%. 'Oku lelei kapau te ke fakatau ha'o ki'i me'afua si'isi'i (small hygrometer) ke ne tauhi 'a e lēvolo e mafana 'o e ngaahi loki 'i ho 'api.

'Uli mo e Efu:

'I he taimi 'oku tākaki ai 'a e 'uli pea mo e efu 'i ho'o ngaahi koloa mahu'inga 'oku hangē ia ha sanipepa 'ene hanga 'o vau ho'o ngaahi koloa. 'Oku toe hanga foki 'e he efu 'o 'oatu mo e hahau 'o malava ke hoko ai ha tu'unga fulufulu/tuhituhi.

Ko e ngaahi me'a 'oku tonu ke ke fai. Vakai'i ma'u ho'o koloa 'i ha taimi pau 'o tafi 'a e 'uli mo e efu 'aki ha ki'i polosi 'oku molū. Manatu'i ma'upē ke tāpuni malu 'a e koniteina 'oku fa'o ai ke 'oua 'e tākaki'anga 'uli mo e efu pea manatu'i ke ma'a ma'upē ho nima pe te ke kofunima 'i he taimi 'oku ke ala ai ki ai.

'Inisēkite maumau:

'Oku 'i ai 'a e kalasi kehekehe 'o e 'inisēkite te nau maumau'i ho'o koloa mahu'inga, kau atu ki ai mongomonga, ane, tu'a fefeka, mo e fanga ki'i kumā iiki. Ko e fanga ki'i kumā iiki 'oku nau kai 'a e pepa, pea ko e ane mo e tu'a fefeka 'oku nau maumau'i 'a e ngaahi naunau/koloa 'e ni'ihī. Pea ko e mongomonga 'oku nau fa'u honau nofo'anga 'i he ngaahi tohi.

Ko e ngaahi me'a 'oku tonu ke ke fai. Ke ke vakai'i ma'upē ho'o tauhi'anga koloa na 'oku nofo ai 'a e fanga ki'i 'inisēkite maumau 'o fakatupunga ha maumau lahi. Tauhi ma'upē ke mōmōa 'o 'oua 'e viku pea 'oua 'e ofi ki ai ha me'akai pe ko ha inu.

Kole tokoni ka 'i ai ha faka'ilonga 'o ha maumau mei he fanga ki'i 'inisēkite maumau 'o 'eni.

Ngaahi naunau 'oku 'ikai taau ke tauhi fuolua:

'Oku 'i ai e ngaahi koloa 'oku 'ikai ke taau ia ke tuku fuolua he 'oku 'ikai ke tolunga pea maumau vave foki.

- Ngaahi kalasi 'o e pepa (hangē ko e ngaahi nge'esi puha, nusipepa, pepa 'oku ngāue'aki ki he tā valivali) 'oku maumau vave 'o malava ke liliu hono lanu pea vaivai mo e faipa 'oku nau ngāue'aki.
- Ko e papa, 'oku 'i ai 'a e 'esiti pea 'oku malava ke fakatupunga e liliu/mole 'a e lanu 'o maumau'i 'a e pepa.
- Ko e ngaahi naunau fakama'u pepa, 'oku malava ke 'ume'umea 'one maumau'i 'a e pepa.
- Ko e ngaahi tepi, kulū, pulū-teki, fanga ki'i pepa tohitohi fakalanulanu, ngaahi 'alapama tā makinito 'oku malava kenau hanga 'o maumau'i 'a ho'o koloa 'o ta'e'aonga.
- 'Oku 'i ai foki mo e ngaahi kalasi 'o e pelesitiki 'oku malava ke hoko ai ha ngaahi maumau hangē ko e PVC, ngaahi pelesitiki 'oku lanu kehekehe.
- Ko e ngaahi pepa kuo fakamilemila pe lemineiti 'oku malava ke nau mingi, pea 'oku malava foki ke hoko ha palai 'a e ngaahi vaitohi na'e ngāue'aki.

Ko e ngaahi me'a 'oku tonu ke ke fai. Ngāue'aki ha ngaahi naunau 'oku tolunga pea 'ikai ke fakatupunga ha maumau. Faka'ehi'ehi mei he lemineiti ho'o ngaahi tohi mahu'inga.

‘E anga fēfē leva ha‘aku tauhi ke malu ‘a ‘eku koloa mahu‘inga?

Ko hono tauhi ho‘o ngaahi koloa ‘i ha ngaahi puha ‘oku malu ia mei he ngaahi fakafē‘atungia kehekehe ‘o e ‘ātakai. Ko e ngaahi founnga ‘eni ‘e malava ke malu pea tolonga ai ho‘o ngaahi koloa mahu‘inga.

Ngāue‘aki ha ngaahi tuku‘anga koloa ‘oku tolonga mo pau

‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi naunau tuku‘anga koloa ‘oku tu‘uaki mai ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha ‘esiti mo tolonga ka ‘oku ‘ikai ke mo‘oni ‘a e lau ko ia. Siofi ‘a e ngaahi fakamatala ko‘eni ‘i he taimi ‘oku ke fakasio ai ha‘o tuku‘anga koloa:

- Fakasio mau‘upē ‘a e ngaahi koloa ‘oku ‘asi loua ai ‘a e ongo lea ko ‘eni (acid free & lignin free) he ‘oku na tolonga mo lelei ‘aupito
- Ko e pepa ‘oku ngaahi mei he tupenu ‘aki e pēsēti ‘e 100% pe ko e 100% alpha cellulose ko e pepa lelei taha ia ke ngāue‘aki.
- ‘Oku ‘iai ‘a e naunau ‘oku ‘i ai ‘a e alkaline pH pea ‘oku ne hanga ‘e ia ‘o malu‘i ‘a e ngaahi koloa mei he ngaahi ‘esiti maumau. Ko e naunau lelei ‘eni ke fa‘o ai ho‘o ‘ū tā mo e ngaahi hiki tatau.
- ‘Oku ‘i ai mo e ngaahi koloa ia pe ko e ngaahi ‘ata ‘oku ‘ikai ke fiema‘u ia ke fa‘o pe tauhi he tuku‘anga ‘oku ‘osi tākani ki ai ‘a e alkaline pH he te ne maumau‘i ‘e ia ‘a e ‘aati pe ko e tā valivali koia.
- Ki he ngaahi tā/‘ata, ‘oku lelei ke ke fakasio ‘a e ngaahi tuku‘anga tā ‘oku ‘osi fakapaasi mei he PAT.
- Ngāue‘aki pe ‘a e ngaahi pelesitiki hangē ko e polyester, polypropylene mo e polyethylene he ‘oku nau tolonga mo lelei. Faka‘ehi‘ehi mei hono ngāue‘aki ‘o e pelesitiki PVC tatau aipe kapau ‘oku tu‘uaki mai ‘oku lelei mo faka‘ofo‘ofa ki he tuku‘anga koloa.

KOE FAKA‘AONGA‘I ‘OE NAUNAU TUKU‘ANGA ME‘A ‘OKU TOLONGA FUOLOA‘ TENE FAKATAPAU AI ‘AE MALU ‘A HO‘O TAUHI‘ANGA LEKOOTI FAKAFAMILI.

Ko ha founnga tauhi ke tokoni‘i koe

- Tauhi fakataha ‘a e ngaahi koloa tatau. Ko hono fēfiohi ‘o e ngaahi koloa pea mo e ngaahi tā valivali pe ngaahi fakamatala ‘e malava ia ke hoko ai ‘a e mole ‘o e lanu mo e mata‘itohi. Ko e ngaahi nusipepa ‘oku lahi ai ‘a e ‘esiti ‘oku ‘ikai ke sai. ‘Oku lelei ke ke hanga ‘o hiki tatau ‘o kilipa‘i ki ha pepa ‘oku ‘ikai ke ‘esiti ke hao mei he maumau.
- Ko e ngaahi puha kotoa pē ‘oku totonu ke ‘oua ‘e ‘i ai ha ‘esiti pea ‘oku lahi fe‘unga ki ho‘o koloa ‘oku ‘ai ke tauhi ai. Kapau ‘e fu‘u lahi ‘a e puha, ‘e ngāue holo e ngaahi koloa. Pea kapau ‘e si‘isi‘i, ‘e ‘efi‘efi ‘o hoko ai ha mahaehae ‘a e ngaahi koloa, pe tenau fepikipiki‘i. Ko e ngaahi nge‘esi puhā, puha sū mo e puha papā, ‘oku ‘i ai ‘a e ‘esiti. ‘E lelei pe ke ke ngāue‘aki ka kuopau ke ke hanga ‘o faliki takai ‘aki ‘a e pepa ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha ‘esiti (acid free paper) pea kuopau ke ke hanga ma‘upe ‘o fetongi he ta‘u kotoa.
- ‘Oku maumau vave ‘a e pepa ‘i he taimi ‘oku pelupelu ai. ‘Oku lelei ke tauhi ho‘o ngaahi fakamatala tohi ‘o folahi pe pe ko e fakasi‘isi‘i

hono pelupelu. Ko e ngaahi naunau lalahi hangē ko e mape, ‘ai pe ‘o takai ‘o fa‘o ‘i ha ngaahi tiupu ‘oku hao mei he ‘esiti.

- Fili ‘o ngāue‘aki ‘a e ngaahi faile ka e tuku atu hono ngāue‘aki ‘o e sila ke fakasi‘isi‘i ‘a e maumau ‘o e ngaahi tuliki ho‘o koloa.
- Kapau ‘oku ke tuku ho‘o koloa ‘i ha hili‘anga ‘oku ngaahi mei he papa, ‘oku lelei ke sila‘i ke ‘oua na‘a uesia ‘e he ‘esiti ‘oku ‘i he papa ‘a ho‘o koloa pepa.
- ‘Oua te ke ngāue‘aki ha ngaahi ‘alapama tāa makinito pe fakapipiki pe fa‘u. Ngāue‘aki ‘a e ngaahi ‘alapama ‘oku ‘i ai e faga ki‘i kato ke fa‘o ai ‘a e ngaahi lau‘i ‘ata.
- Ngāue‘aki ‘a e peni vahevahe fika 4B ke ke tohi‘aki ‘i ho ngaahi naunau mo e ‘ū tā ‘o ‘oua te ke ngāue‘aki ‘a e peni vaitohi he‘e malava ke hoko ‘a e palai ‘a e vaitohi. Tohi pe ‘i he ngaahi tuliki ‘o e tā ‘o ‘ikai ‘i loto mālie. Kapau ko ho‘o fakakaukau ke ke fokotu‘utu‘u hokohoko kinautolu ‘i he ‘alapama, ‘oku leleiange ke ke tohi ‘i he peesi hoko atu ki he lau‘i tā kōi a.

FILI FAKAFA‘AHINGA PEA TUKU FAKATAHA ‘AE NGAHI ‘AITEMI (ITEMS) ‘OKU FAITATAU‘.

FAKAABA ‘AE NGAHI TOHI MOTU‘A‘ KIHE TIKILI ‘E 90 KIHE 120 ‘AE VAHA‘A ‘OE ONGO TAKAFI‘ (ANGLE).

LEKOOTI ‘AE NGAHI FAKAIKIKI MAHU‘INGA (HANGE KOE NGAHI HINGOA, NGAHI FEITU‘U, ‘AHO MOE TA‘U) ‘IHE TUA ‘OE ‘U LAU‘I TĀ MOE NGAHI TOHI MAHU‘INGA KE FAKALAHU HONO MAHU‘INGA‘.

KOE NGAHI PUHA PELESITIKI 'E LAVA 'O TAUHI AI 'AE NGAHI LAU'I TĀ MOE FILIMI NEKATIVI (NEGATIVES)

TO'O FAKAALAALA HE TAPA 'OE NGAHI LAU'I TĀ MOE NGAHI FILIMI NEKATIVI (NEGATIVES).

Tauhi 'o e ngaahi tohi pea mo e ngaahi 'alapama.

'I hono fokotu'utu'u kinautolu, 'oku lelei ke fokotu'utu'u fakahangatonu/tu'utonu 'o ngāue'aki 'a e tu'a 'o e tohi. Ko e taimi 'e fokotu'utu'u 'o 'ikai ke tukunga lelei 'e hoko ia ko ha me'a ke ne maumau 'i 'a e pepa. Ko e ngaahi tohi lalahi mo mamafa, 'oku totonu ke fokotu'utu'u fakatafa'aki. Kapau 'e tauhi 'i ha feitu'u 'oku 'atā, manatu'i ke tafi ma'upē ke 'oua 'e hoko ha tu'unga fulufulu/tuhituhi.

Ko e taimi 'oku fa'o ai 'a e ngaahi tohi 'i ha ngaahi puha, 'oku totonu ke taupotu 'a e tu'a 'o e pepa ki lalo pe ko hono fokotu'utu'u fakatafa'aki. 'I he taimi 'oku maumau ai ha tohi pe ko ha 'alapama, ngāue'aki ha tepi tupenu pe ko ha lipine ke nono'o fakataha 'aki 'a e ngaahi peesi. Faka'ehi'ehi mei hono ngāue'aki 'a e lapapeni- te ne maumau 'i ho'o koloa.

Ko hono tauhi 'o e ngaahi 'ata, filimi, mo e ngaahi nekativi

Ko e ngaahi naunau faka'ata 'oku nau fu'u pelepelengesi 'aupito mo maumau vave. Ko hono tauhi kinautolu 'i ha feitu'u 'oku momomoko lelei, fakapo'uli, mōmōa pea 'ikai ke efu, ko e ki/ lelei taha ia. Ko e tā valivali 'i he pepā pea mo e 'ata:

- Ko e ngaahi 'ata 'oku lanu 'uli'uli mo hinehina ko e lelei taha ia pea to e lōlōange foki 'a 'ene tōlonga (100+ years)
- Ko e ngaahi tā/ 'ata/ filimi 'oku fakalanú, 'oku malava ke mole he 'osi ha ta'u 'e 20 koe'uh' 'oku 'ikai ke lelei 'a e fakalanu na'e ngāue'aki. 'Oku lelei ke tauhi 'i ha feitu'u 'oku momomoko/ momoko.
- Ko e filimi pea mo e nekativi 'oku fakatefito'i he kalasi filimi pelesitiki 'e tolu:
- Ko e kalasi 'o e ngaahi lau'i filimi na'e ngāue'aki 'i he (1889-1951) pea ko hono fālahi na'e 35mm. 'Oku fakatu'utamaki he 'oku ne fakatupunga 'a e vela 'okapau he 'ikai ke tokanga'i/tauhi fakalelei. Ko e taimi 'oku maumau ai 'oku 'i ai e fa'ahinga 'esiti 'oku ha'u mei ai.
- Ko e filimi pelesitiki na'e ngāue'aki 'i he 1925 'oku vave 'ene holo/maumau 'i he taimi 'oku ma'olunga ai e mafana 'o e 'ea. Pea 'i he taimi 'oku 'osi ai hono 'aonga 'oku mingi pea ha'u mei ai ha 'esiti. 'Oku ui 'eni ko e kalasi 'e taha 'o e vinika koe'uhi ko e fa'ahinga nanamu 'oku ha'u mei ai.
- Ko e filimi na'e kamata ngāue'aki mei he 1955 (polyester film), koi a 'oku lelei taha.

FOKOTU'UTU'U FAKAFA'AHINGA IIKI 'AE NAUNAU' 'IHA NGAHI 'AI'ANGA PEPA (FOLDERS) 'OKU TE'EKI FAITO'O 'ESITI (ACID-FREE) KIMU'A PEA TOKI FA'O KIHE NGAHI PUHA TUKU'ANGA NAUNAU 'OKU TE'EKI FAITO'O 'ESITI.

Kapau 'oku 'i ai ha fa'ahinga nanamu pe 'oku mingi 'a e filimi, 'oku mahu'inga ke tauhi kinautolu fakakalakalasi ke 'oua na'a maumau ho'o ngaahi koloa mei he ngaahi 'esiti. Kapau 'oku ke 'ilo 'oku 'i ai ha ngaahi naunau filimi (nitrate & acetate) faka'eke'eke ki ha taha ke ne tokoni atu ke malu mo hao ho'o koloa.

'I he taimi 'oku ke fiema'u ke pulusi mo paaki ai ha'o ngaahi 'ata 'oku lelei ke ke fakasio 'a e ngaahi naunau kuo fakapaasi 'e he PAT. Ko e ngaahi me'a 'oku pulusi/paaki ke 'ai 'i he ngaahi pepa 'oku 'ikai ke 'i ai ha 'esiti. Ko e fanga ki'i naunau ke tauhi kinautolu 'i ha faile 'o fa'o 'i ha puha 'oku tolonga mo hao foki mei he 'esiti. Ko e ngaahi nekativi 'oku sai ke fa'o 'i ha ngaahi naunau pelesitiki, ka ke manatu'i ko e taimi 'oku mafana ai 'oku ne hanga 'e ia 'o fakatupunga ha 'ea hahau ke nofo 'i loto 'o hoko ai ha maumau.

Ko hono tauhi 'o e ngaahi naunau 'o e onopooni/kuonga ni (kau ki ai 'a e VHS, CDs, DVDs, HDD):

Ko e ngaahi naunau ki hono hiki tepi/faiva/ fakamatala hangē ko e kāsete pe ko e ngaahi fo'i tisi 'oku nounou pe 'a 'ene tolonga ki he vaha'a ta'u nai 'e 10-30. 'Oku 'ikai ke totonu ke tauhi 'o ofi ki he ngaahi naunau fakamafana me'akai (microwave), televīsone, komipiuta pe ko ha fa'ahinga me'angāue pe 'oku 'i ai ha fa'ahinga mālohi faka-makinito.

Fokotu'utu'u hangatonu 'a e ngaahi tepi koto pē pea ke vakai'i 'a 'ene ngāue fakata'u 'e 5.

'Oua 'e peluki pe ala ki he mata 'o e ngaahi naunau fakaonopooni ko 'eni.

Ko e ngaahi naunau faka'ilekitolonikā, 'oku vave 'a 'ene 'auha mo mole vave. 'Oku mahu'inga ke hiki hano tatau ke lahi pe ko ha fa'ahinga founa ke talifaki ki he ngaahi fakamatala 'oku fu'u mahu'inga 'aupito.

Ko e hā ha founa 'oku malu mo lelei keu faka'ali'ali 'aki 'a 'eku ngaahi koloa mahu'inga?

Ko hono faka'ali'ali 'etau ngaahi 'ata/tā fakafāmilii mo 'etau ngaahi fakamatala mahu'inga ko ha founa lelei ia 'oku tau ngāue'aki ke fakahāa'i 'a 'etau fiefia mo e manatu melie kiate kinautolu. Ka 'oku hoko ia ko ha me'a 'e hoko ai ha'ane maumau. Tautau pe 'a e ngaahi tatau ho'o ngaahi 'ata ko ia kae tauhi malu 'a e ngaahi tefito'i (original) tatau ke 'oua 'e hoko ki ai ha maumau. Kapau 'oku fiema'u ke faka'esia, ngāue'aki 'a e naunau 'oku tolonga. Neongo 'e mamafa ange hono totongi 'a e ngaahi naunau ko 'eni, ka 'e hao mo malu ai ho'o koloa. Faka'ehi'ehi mei hono ngāue'aki 'a e seloteipi pea mo e ngaahi naunau 'oku maumau vave ka ke ngāue'aki 'a e ngaahi me'a 'oku ke fakapapau'i 'e tolonga mo pau. 'Oku lelei ma'upe ke ke fakatokonga'i 'oku lelei 'a e fehū'aki a' e 'ea 'i he feitu'u 'oku faka'ali'ali ai pea 'oua 'e tuku he faliki, pe hili he ngaahi tuliki tepile. Manatu'i ke tafi mo olo ma'upē 'a e efu mei ho'o ngaahi koloa ko 'eni.

‘OKU LELEI KEU HANGA ‘O HIKI HA TATAU FAKA‘ILEKITOLŌNIKA ‘O ‘EKU NGAAHI KOLOA MAHU‘INGÁ?

‘Io! Ko ho‘o hiki ha‘o tatau faka‘ilekitolōnika, ko e founa lelei taha ia ke ke fakahoko ke tauhi ‘aki ho‘o ngaahi koloa mahu‘ingá, tatau tefito ki he ngaahi tefito‘i (original) fakamatala. Vakai‘i ‘a e DigitalNZ ki he ngaahi founa ke ke ngāue‘aki ki hono tauhi ho‘o ngaahi hisitōlia mo ho‘o koloa fakafāmilī.

Te u fakatau mei fē ‘a e ngaahi naunau ko ‘eni?

Ko e ngaahi naunau ‘oku tolonga mo lelei ke ke ngāue‘aki ki hono tauhi ho‘o koloa, ‘oku ma‘u ia ‘i he ngaahi falekoloa fakamea‘a mo tā valivali pea mo e ngaahi falekoloa fakatau‘anga naunau ako. ‘I Nu‘usila ni ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi kautaha te ke ma‘u mei ai ‘a e ngaahi koloa mo e naunau tolonga mo pau:

Conservation Supplies Ltd

Uepisaiti: www.conservationssupplies.co.nz
‘Imeli: info@conservationssupplies.co.nz
Telefoni: 06 211 3991

Port Nicholson Packaging Ltd

Uepisaiti: www.pnp.co.nz
‘Imeli: sales@pnp.co.nz
Telefoni: 04 568 5018

Triptych Ltd

Uepisaiti: www.triptych.co.nz
‘Imeli: info@triptych.co.nz
Telefoni: 06 378 6616

Te u ma‘u mei fē ha ngaahi fale‘i fakapolofesinale?

Ki ha ngaahi fale‘i fekau‘aki mo ho‘o ngaahi koloa mahu‘ingá, fetu‘utaki ki he Misiume ‘a ‘Okalani pe ko e ‘Ofisi Fakaloto fonua ‘oku nau ngāue ki hono fakatolonga ‘o e ngaahi koloa.

Auckland Museum

‘Imeli: info@aucklandmuseum.com

National Preservation Office, Uelingatoni

‘Imeli: preservation@dia.govt.nz

Kapau ‘oku ‘i ai ha‘o ngaahi koloa ‘oku maumau, ‘oua te ke feinga ke ke hanga ‘o ngaahi. ‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi kautaha ‘oku nau maheni mo taukei ‘i hono fakalelei‘i ‘a e ngaahi koloa pelepelengesi ko ia. Fetu‘utaki ki he the **New Zealand Conservators of Cultural Materials Pu Manaaki Kahurangi** ‘i he uepisaiti www.nzccm.org.nz

NGAAHI FAKAMATALA MAKEHE:

National Library of New Zealand

www.natlib.govt.nz/collections/caring-for-your-collections

‘Oku ma‘u atu mo e ngaahi fakamatala ‘i he uepisaiti ‘i ‘olunga fekau‘aki mo ha ngaahi founa kehekehe te ke lava ‘o ngāue‘aki ki hono tokonga‘i ho‘o ngaahi koloa mahu‘ingá, ngaahi ‘ata pea mo e ngaahi naunau fakaonoponi.

DigitalNZ

www.digitalnz.org/make-it-digital/creating-digital-content/digitising-family-history-and-whakapapa

‘Oku ma‘u atu ‘e he DigitalNZ ‘a e ngaahi fale‘i ma‘au fekau‘aki pea mo e ngaahi founa te ke ala ‘o ngāue‘aki ki hono hiki ha‘o tatau ho‘o ngaahi koloa mahu‘ingá ‘oku ke tauhi ‘i ‘api.

National Services Te Paerangi

www.tepapa.govt.nz/learn

Te ke ma‘u ha ngaahi fale‘i mei he *Te Papa Tongarewa* fekau‘aki pea mo e ngaahi founa te ke lava ‘o ngāue‘aki ki hono tokonga‘i mo tauhi ho‘o ngaahi koloa tukufakaholo ho fāmilī, komiuniti, ngaahi kautaha iwi, pea mo e ngaahi misiume ‘i Nu‘usila ni.

Koe koloa koeni ‘ na‘e tokoni‘i ‘e he Talasiti tokoni ‘a tennyson (tennyson Charitable Trust) pea moe Senitā ma‘ae ngaahi lea ‘ae Pasifiki’ (Centre for Pacific Languages).

Tennyson.
Charitable Trust
Managed by Public Trust

Centre for
Pacific Languages

Kapau ‘oku ke fiema‘u ‘a e ngaahi fakamatala kakato ‘oku ngāue‘aki he vaha opē, vakai ki he uepisaiti ‘a e Misiume ‘Okalani:
www.aucklandmuseum.com/discover/care

© Auckland War Memorial Museum
Tāmaki Paenga Hira. CC-BY 4.0

KOE FAKAHOKO HA NGĀUE KE FAKATOLONGA ‘A HO‘O
TANAKI‘ANGA LEKOOTI FAKAFAMILI’ ‘E MALU AI ‘AE NGAAHI
KOLOA KOIA’ ‘IHE NGAAHI TA‘U KA HOKO MAI’.